

РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗІ СТУДЕНТАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З МЕТОЮ ЇХ ТВОРЧОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ

THE IMPLEMENTATION OF AN INDIVIDUALLY ORIENTED APPROACH IN THE PROCESS OF CONDUCTING SEMINARS WITH STUDENTS OF PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS FOR THE PURPOSE OF THEIR CREATIVE SELF-IMPROVEMENT AND SELF-DEVELOPMENT

Здійснено аналіз реалізації особистісно орієнтованого підходу в процесі проведення семінарських занять зі студентами педагогічних закладів вищої освіти з метою їх творчого самовдосконалення та саморозвитку. Проведено ретроспекції наукових підходів до реалізації ідей особистісно орієнтованого підходу в освіті. Надано визначення поняття «семінар». Здійснено аналіз різних видів семінарських занять та доведено ефективність запровадження в практику роботи з майбутніми педагогами особистісно орієнтованого підходу в процесі їх організації.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, особистість, саморозвиток, самовдосконалення, семінарське заняття.

Проведен анализ разных видов семинарских занятий и доказана эффективность внедрения в практику работы с будущими педагогами индивидуально ориентированного подхода в процессе их организации.

Ключевые слова: индивидуально ориентированный подход, личность, саморазвитие, самосовершенствование, семинарское занятие.

The analysis of the implementation of an individually oriented approach in the process of conducting seminars with students of pedagogical higher educational establishments has been carried out for the purpose of their creative self-improvement and self-development. A retrospection of scientific approaches to the implementation of ideas of an individually oriented approach in education has been conducted. The definition of the concept of "seminar" has been given. The analysis of different types of seminars has been carried out. The effectiveness of the introduction of an individually oriented approach in training future teachers in the process of their organization has been proved.

Key words: individually oriented approach, personality, self-development, self-improvement, seminars.

УДК 377.8

Бакуменко Т.К.,
викладач кафедри теорії та методики
дошкільної освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія»

Проведен анализ реализации индивидуально ориентированного подхода в процессе проведения семинарских занятий со студентами педагогических учреждений высшего образования с целью их творческого самосовершенствования и саморазвития. Проведены ретроспекции научных подходов к реализации идей индивидуально ориентированного подхода в образовании. Представлено определение понятия «семинар».

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Освітня галузь будь-якої країни має сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Проблема визначення пріоритетів цієї галузі та напрямків її реформування є головною для світової освітньої спільноти, що пов'язане з глобалізацією, варіативністю, гуманізацією, особистісною орієнтацією, інформатизацією навчання.

Внаслідок посилення демократичних тенденцій у системі дошкільної освіти провідними стали ідеї поглибленого вивчення можливостей та обставин індивідуального розвитку кожного зі студентів, створення оптимальних умов для їх саморозкриття та самореалізації, формування творчих здібностей на кожному з етапів навчання в педагогічному закладі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Пріоритетним напрямком розвитку сучасної вищої

освіти в Україні є перехід на нову гуманістично-інноваційну, особистісно орієнтовану модель, що забезпечує розвиток потенціалу кожного студента як особистості, його прагнення до творчості, запобігання феномена «навченої безпорадності», подальшої безвиході, блокування його професійного й особистісного саморозвитку та самовдосконалення.

А. Харківська підкреслює, що модель майбутнього педагога повинна визначати вимоги щодо його підготовки як суб'єкта мінімум семи видів діяльності, а саме: навчальної, виховної, наукової, інноваційної, методичної, управлінської, саморозвитку [5, с. 93]. В. Давидов та О. Леонтьєв зазначали: «Особистість (педагог) має бути творчою («вільною») і талановитою діючою людиною, що створює нові форми суспільного життя» [5, с. 86].

На думку М. Бухаркіна, Е. Полат, М. Моїсеєва, щоб мати можливість знайти своє місце в про-

фесійній сфері, випускник педагогічного закладу вищої освіти має володіти такими якостями: гнучко адаптуватись у мінливих життєвих ситуаціях; самостійно та критично мислити; грамотно працювати з інформацією (вміти збирати потрібні факти, аналізувати їх, висувати гіпотези вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, зіставлення з аналогічними або альтернативними варіантами розв'язання, використовувати аргументовані висновки для вирішення нових проблем); бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати в колективі, в різних ситуаціях; уміти самостійно працювати над розвитком особистої моральності, інтелекту, культурного рівня; бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити.

Розв'язання проблеми формування готовності майбутнього вихователя до професійної діяльності можливе на основі принципу взаємодоповнюваності загальносоціального та індивідуально-особистісного становлення студента. На думку О. Пехоти, проблема підготовки майбутніх педагогів полягає в тому, щоб допомогти студентам педагогічних закладів вищої освіти опанувати вміння вибирати та реалізовувати визначений вченими зміст освіти в реальному освітньому процесі з урахуванням інтересів та здібностей учнів (вихованців). Окремі форми і методи навчання повинні створити умови для повноцінного творчого розвитку майбутніх педагогів, мотивувати їх до постійного професійного саморозвитку та самовдосконалення.

На сьогоднішній день у педагогічній науці й практиці існує два концептуально відмінних підходи, в межах яких продовжують існувати та вдосконалюватись системи освіти, – стратегія формування та стратегія розвитку. Стратегією формування, за О. Пехотою, вважають педагогічне втручання ззовні у внутрішній світ дитини (учня, студента), нав'язування вироблених суспільством способів діяльності, оцінок, тоді як стратегія розвитку тлумачиться як розвиток особистісного потенціалу дитини (учня, студента), його самоактуалізація [2, с. 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання оновлення підходів до роботи з майбутніми фахівцями освітньої галузі на сьогодні недостатньо розроблені. У наукових працях І. Беха, І. Якиманської, В. Серікова, В. Рибалки та інших вчених обговорюються ідеї щодо поваги до особистості студента і визнання її унікальності; створення умов для співпраці та співтворчості викладача та майбутнього педагога, розвитку його креативності під час освітнього процесу та науково-експериментальної діяльності; впровадження дієвих методів та прийомів індивідуалізації навчання; діалогічного характеру лекцій, семінарів та практичних занять. На жаль, натепер відсутня цілісна система персоніфікації

фахової підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти.

Метою статті є розкриття оновлених підходів до проведення семінарських занять зі студентами педагогічного закладу вищої освіти з метою їх творчого самовдосконалення та саморозвитку на оснoвi особистісно орієнтованого підходу до організації освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Проблема гуманного, особистісно орієнтованого підходу до здійснення освіти не нова. Вона була висвітлена в працях Протагора («міра всіх речей – людина»), Сократа, Платона, Арістотеля, а також Плутарха, Сенеки та інших. Розквітом ідей гуманізму можна вважати епоху Відродження, яку пов'язують з іменами Т. Мора, Т. Кампанелли, Ф. Рабле, Я.-А. Коменського та інших. Їхні ідеї знайшли подальший розвиток у працях науковців нового часу: М. Монтеня, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці. У вітчизняній педагогіці гуманістична традиція знайшла втілення в роботах К. Ушинського, С. Шацького, П. Каптерева та ін.

У 50-ті роки ХХ століття гуманістичний підхід почали визначати як самостійний напрям у науці. Його представниками вважають А. Маслоу, Р. Мея, К. Гольдштейна, Дж. Олпорта, К. Роджерса, К. Хорні, Р. Бернса тощо. Вони вважали, що людина – це активна творча істота, яка впливає на свою долю; «відкритаможливість» самоактуалізації.

Сучасні вимоги до формування особистісного підходу визначено в дослідженнях Л. Проколієнко, В. Давидова, В. Моляко, І. Якиманської та інших. У 70–90-ті роки питання особистісного підходу порушувались у працях І. Беха, І. Кона, В. Сухомлинського, А. Петровського тощо.

У наш час ряд науковців висуває такі форми особистісно орієнтованого підходу: «особистісно-соціально-діяльнісний підхід» (О. Барабанщиков, М. Феденко); «принцип діяльнісно-особистісного підходу» (В. Андреев); «особистісно-діяльнісний підхід» (І. Зимня); «системний особистісно-діяльнісний підхід» (Л. Деркач); «індивідуально-особистісний підхід» (О. Савченко) тощо.

На думку ряд вчених, особистісний підхід доцільно розглядати як важливий психолого-педагогічний принцип, як методологічний інструментарій, основу якого становить сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових установок, методико-психодіагностичних та психолого-технологічних засобів, що забезпечують більш глибоке цілісне розуміння, пізнання особистості дитини і на цій основі – її гармонійний розвиток в умовах існуючої освітньої системи [2].

В. Серіков убачає головну функцію особистісно орієнтованої освіти в забезпеченні особистісного розвитку кожного суб'єкта освітнього процесу, наполягаючи на визнанні за студентом права на самовизначення та самореалізацію в процесі

пізнання через оволодіння власними способами навчальної роботи.

Ідея особистісно орієнтованої та практичної підготовки майбутніх вихователів сучасних закладів дошкільної освіти висвітлена в роботах таких вітчизняних науковців, як: О. Падалка, І. Бех, І. Прокопенко, В. Євдокимов. Висвітленню загальних питань теоретичних основ і технологій педагогічної освіти присвячено наукові праці В. Андрущенко, М. Лазарева, М. Алексєєва, Є. Белозерцева, Г. Бордовського, В. Буравіхіна, А. Вербицького, В. Візників, Л. Міщенко, А. Піскунова, В. Погребняк, В. Сластьоніна та інших).

О. Пехота вважає, що одним із найбільш важливих завдань повинно стати створення такого освітньо-розвивального середовища, в результаті взаємодії з яким у майбутнього педагога буде сформована готовність до виконання фахових обов'язків на основі знання сучасних педагогічних технологій, розуміння ним своєї індивідуальної сутності, на основі якої виробляється особистісна педагогічна концепція і персонал-технологія, формуються творчі здібності, здатність до креативності, критичність мислення.

Однією з форм роботи зі студентами є різні види семінарів. Заняття семінарське (лат. *seminarium* – розсадник, перен. – «школа») – вид навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію з попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів [1, с. 97]. У педагогічній практиці використовуються різні види семінарів, що класифікують у залежності від їхнього місця в системі освітньої діяльності та кола завдань, що вирішуються під час їх проведення.

На думку О. Пехоти, існує лише один спосіб реалізувати особистісний підхід у навчанні – зробити навчання сферою самоствердження особистості. Особистісно стверджуваною вважається така ситуація, що актуалізує творчий потенціал особистості. Саме тому особистісно орієнтований підхід до освітньої діяльності в педагогічних закладах вищої освіти найбільш ефективно можна реалізувати під час семінарських занять.

Педагогічні завдання семінарських занять, за А. Матюшкіним: розвиток творчого професійного мислення; пізнавальної мотивації, професійне використання знань у навчальних умовах; оволодіння мовою відповідної науки, термінологією, науковими дефініціями; вироблення навичок оперування узагальненнями, висновками, поняттями, визначеннями; оволодіння вміннями й навичками постановки й вирішення когнітивних проблем, завдань; вироблення вміння захищати власну точку зору [1, с. 97].

Семінари відрізняються від інших видів навчальних занять підвищеною активністю і самостійністю студентів, проявом їхніх організаційно-діяльнісних особистісних якостей. Особистісно

орієнтована освіта в процесі семінарських занять реалізується через діяльність, що має не тільки зовнішні атрибути спільності, а й своїм внутрішнім змістом передбачає співпрацю, саморозвиток суб'єктів освітнього процесу, виявлення їхніх особистісних функцій.

Ми переконані, що саме під час семінарських занять освітній процес стає розвивальним. Завдання викладача – аргументовано надати власну точку зору з позиції наукового знання. При цьому важливо сприяти розвитку критичного мислення студентів, тобто привчати аналізувати інформацію, робити власні висновки, помічати помилки у висловлюваннях інших; доводити свої думки та приймати сторону опонентів, якщо власні припущення були хибними, не зупинятись на готових, добре відомих із практики або підручників способах розв'язання проблеми, що обговорюється, прагнути знайти найбільш оптимальні рішення. Г. Сиротенко вважає, що на семінарському занятті майбутні педагоги не лише слухають розповідь викладача, але й співпрацюють із ним у діалозі, висловлюючи власні думки та припущення, привчаючись правильно повідомляти інформацію [3]. За таких умов у студентів формуються основи критичного мислення, розвивається творчий підхід до виконання освітніх завдань та креативність.

За дидактичними цілями семінари поділяються на: заняття щодо вступу в тему, планування її вивчення; заняття щодо дослідження фундаментальних освітніх об'єктів; заняття щодо подання та захисту освітніх результатів; заняття щодо поглиблення, узагальнення та систематизації знань; контрольні та залікові семінари; аналітичні семінари [4].

За К. Крутій, О. Фунтіковою, пропонують таку класифікацію семінарів: за метою навчання (семінар повторення й систематизації знань; семінар вивчення нового матеріалу; комбінований семінар); за формою проведення (семінар-бесіда; семінар-обговорення; коментоване читання; семінар-дискусія; вирішення завдань; семінар-конференція) [1, с. 97].

Головні ознаки семінарів: цілеспрямованість (зв'язок теорії та практики з використанням матеріалів майбутньої професійної діяльності); планування (виділення головних питань, які пов'язані з профільною дисципліною); організація (конструктивний аналіз усіх відповідей на питання, виступи, заповнення навчального часу проблемою, відповідно до обраної теми); стиль проведення (жвавий, з постановкою гострих питань чи млявий); відносини в системі «викладач – студенти» (шанобливі чи не шанобливі); управління групою (контакт із групою, взаємодія, тон викладача, студентів); зауваження викладача (за темою, узагальнювальні); записи студентів (постійно, рідко, взагалі не ведуть).

В. Волканова подає таку характеристику окремих видів семінарів. Самоорганізуючий семінар надає студентам можливість самостійно визначати цілі заняття, розподілити роботу між членами групи, виконати й оцінити її результати, звітувати перед одногрупниками, окреслити перспективу на майбутнє заняття. Кожен студент обирає одну тему, розробленням якої він займається на семінарі індивідуально або в групі.

Семінар випереджальний проводиться перед вивченням невеликої за обсягом та нескладної за змістом теми. Його мета – формувати вміння орієнтуватися у змісті навчального матеріалу, виділяти описовий, пояснювальний та інструктивний матеріал, головне, істотне в змісті теми. Підготовка до семінару такого типу вимагає обов'язкового інструктажу, розроблення групових та індивідуальних завдань, контролю за процесом підготовки студентів до семінару.

Семінар з індивідуальною роботою. Під час проведення семінару майбутні педагоги ставлять перед собою навчальне завдання за темою, складають план заняття, вибирають вид навчальної діяльності і форму звіту. Викладач надає їм банк даних, що полегшує їм вибір перелічених елементів діяльності. Варіанти можливих завдань, види діяльності та форми звіту записуються до початку семінару на дошці у вигляді таблиці.

Семінар із груповою роботою. Його специфіка полягає в тому, що учасники, які займаються однаковими питаннями під час індивідуальної роботи, об'єднуються в групи. Кожна створена група після обговорення вибирає форму заняття за своєю темою для інших. Студенти готують виступ, досліді, задачі, вікторини для тих дітей, які прийдуть до них на наступне заняття.

Семінар у групах за вибором. Під час такого заняття одночасно виступають декілька студентів-представників груп, що працювали на попередньому семінарі. Вони коротко доповідають, чим будуть займатися, які студенти вибрали для занять їхню групу, створюючи нові робочі групи.

Семінар генерації ідей. Учасники розподіляються за парами: генератори та організатори. Генератор висловлює своє бачення проблеми, описує все, що йому відомо або невідомо з даної теми. Організатор ставить йому уточнюючі питання, заохочує висловлювання, записує основні відповіді та отримані під час обговорення результати. Алгоритм фіксації результатів задається викладачем, наприклад: основні поняття за темою; символ або схема, що відображає проблему; питання, що виникають під час роботи в парах тощо. Через деякий час пари переходять від етапу генерації до обговорення матеріалу, який було напрацьовано, а потім виступають перед аудиторією.

Семінар-практикум. Така форма організації колективної роботи студентів, що характеризу-

ється колективним обговоренням раніше запланованих питань.

Семінар-рефлексія. Під час проведення такого семінару обговорюються основні результати проведених занять, аналізуються способи освітньої діяльності та особливості отриманої. Студенти в групах коротко висловлюють свої думки стосовно зазначених питань. Координатор семінару та лідери груп фіксують узагальнені та систематизовані результати рефлексії. Потім відбувається колективне обговорення ключових проблем, виявлених під час індивідуальних виступів [4, с. 44–45].

Висновки. Проведене дослідження підтвердило необхідність оновлення підходів до проведення семінарських занять зі студентами педагогічного закладу вищої освіти з метою їх творчого самовдосконалення та саморозвитку на основі особистісно орієнтованого підходу до організації освітнього процесу. Провідною метою навчання на семінарському занятті має стати не повідомлення тематично підбраного матеріалу й оцінка рівня наявних у майбутніх педагогів знань, а вправлення в роботі з інформацією, опанування навичок її аналізу, формування здатності до комунікації та ведення конструктивної дискусії, пошуку нестандартних способів розв'язання поставленої проблеми.

Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. З метою подальшого вдосконалення роботи з цього питання важливо поглиблено вивчити можливості застосування нетрадиційних форм роботи щодо підвищення рівня комунікативної культури студентів педагогічних закладів вищої освіти в процесі проведення семінарських занять. Майбутніх педагогів доцільно навчати правилам ведення дискусії та полеміки, розв'язування спорів та можливих конфліктів під час зіткнення думок. Це дозволить студентам педагогічних закладів вищої освіти обрати правильні підходи до професійного самовдосконалення і творчого саморозвитку шляхом удосконалення власної навчальної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. Серія «Словники». Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС»ЛТД, 2010. 324 с. Бібліогр.: С. 5–7.
2. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2002. 255 с.
3. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Серія «Бібліотека журналу «Управління школою»»; Вип. 10. Харків.: Вид. група «Основа», 2003. 80 с.
4. Словник методиста: методичний посібник / укладач В.В. Волканова. Серія «Словники». Київ: 2008. 192 с.
5. Харківська А.А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального закладу. Харків: КЗ «ХГПА» ХОР, 2011.